

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-1>

Ковальчук О. М.,
*кандидат юридичних наук,
доцент Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0002-2167-769X*

ПРАВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ЦІННОСТІ, СВОБОДА, ОБМЕЖЕННЯ

LAW AS A SOCIAL PHENOMENON: VALUES, FREEDOM, RESTRICTIONS

Актуальність статті полягає в тому, що дослідження феномену права, зокрема його цінностей, свободи та обмежень, зумовлена динамічною еволюцією суспільних, економічних, політичних і культурних процесів, що супроводжували людську історію. Протягом всіх етапів розвитку цивілізацій поняття права набувало різних інтерпретацій, адже кожна епоха, національна культура та соціально-політичний контекст надавали йому власного змісту. Від античності до сучасних часів мислителі різних поколінь, а також представники сучасної наукової спільноти, розробляли численні теоретичні варіанти праворозуміння, що, з одного боку, ускладнювало вироблення універсального визначення права, а з іншого – відображало багатогранну природу цього явища. Саме через цей багатofакторний підхід і багатовимірний характер правового феномену протягом століть розвивалася дискусія, яка і досі триває, дозволяючи кожному поколінню відкривати нові аспекти правової реальності. Стаття присвячена аналізу права як соціального феномену, що інтегрує в собі такі фундаментальні аспекти, як цінності, свобода та обмеження. Автором у дослідженні розкрито, як право, виступаючи не лише інструментом регулювання суспільних відносин, а й виразником морально-етичних норм, відображає суспільні ідеали, забезпечує баланс між індивідуальними правами та суспільними потребами, а також сприяє соціальному прогресу. Цінність права як динамічного соціального явища полягає у його здатності адаптуватися до змін у культурних, економічних та політичних умовах, підтримуючи справедливість, рівність і правову захищеність. Свобода у праві трактується як обмежена соціальними рамками можливість реалізації прав особистості, яка водночас визначається через баланс між інтересами окремих осіб і суспільства в цілому. Розглянуто роль права як механізму, що формує межі свободи, забезпечуючи її взаємозв'язок із соціальними інститутами, що контролюють та гарантують стабільність правопорядку. Особливу увагу приділено обмеженням як необхідному компоненту правової системи, який не лише забезпечує захист соціальних інтересів, але й виступає важливим елементом дотримання загальної справедливості. Показано, що обмеження прав слугують інструментом соціального балансу і є результатом суспільної згоди, яка відображає пріоритети колективних інтересів над свавіллям та надмірним індивідуалізмом.

Ключові слова: праворозуміння, цінність, обмеження, свобода, право, норми, законодавство.

The relevance of the article lies in the fact that the study of the phenomenon of law, in particular its values, freedoms and restrictions, is due to the dynamic evolution of social, economic, political and cultural processes that accompanied human history. Throughout all stages of the development of civilizations, the concept of law has acquired different interpretations, because each era, national culture and socio-political context gave it its own meaning. From antiquity to modern times, thinkers of different generations, as well as representatives of the modern scientific community, have developed numerous theoretical versions of the understanding of law, which, on the one hand, complicated the development of a universal definition of law, and on the other – reflected the multifaceted nature of this phenomenon. It is precisely because of this multifactorial approach and the multidimensional nature of the legal phenomenon that the discussion has developed over the centuries, which is still ongoing, allowing each generation to discover new aspects of legal reality. The article is devoted to the analysis of law as a social phenomenon that integrates such fundamental aspects as values, freedom and restrictions. The author's research revealed how law, acting not only as a tool for regulating social relations, but also as an expression of moral and ethical norms, reflects social ideals, ensures a balance between individual rights and social needs, and also promotes social progress. The value of law as a dynamic social phenomenon lies in its ability to adapt to changes in cultural, economic and political conditions, maintaining justice, equality and legal protection. Freedom in law is interpreted as the possibility of exercising individual rights limited by social frameworks, which at the

same time is determined by the balance between the interests of individuals and society as a whole. The role of law as a mechanism that forms the limits of freedom, ensuring its relationship with social institutions that control and guarantee the stability of the legal order is considered. Special attention is paid to restrictions as a necessary component of the legal system, which not only ensures the protection of social interests, but also acts as an important element of the observance of general justice. It is shown that the limitations of rights serve as an instrument of social balance and are the result of social agreement, which reflects the priorities of collective interests over arbitrariness and excessive individualism.

Key words: *legal understanding, value, restrictions, freedom, law, norms, legislation.*

Актуальність теми. Актуальність дослідження феномену права, зокрема його цінностей, свободи та обмежень, зумовлена динамічною еволюцією суспільних, економічних, політичних і культурних процесів, що супроводжували людську історію. Протягом всіх етапів розвитку цивілізацій поняття права набувало різних інтерпретацій, адже кожна епоха, національна культура та соціально-політичний контекст надавали йому власного змісту. Від античності до сучасних часів мислителі різних поколінь, а також представники сучасної наукової спільноти, розробляли численні теоретичні варіанти праворозуміння, що, з одного боку, ускладнювало вироблення універсального визначення права, а з іншого – відображало багатогранну природу цього явища. Саме через цей багатofакторний підхід і багатовимірний характер правового феномену протягом століть розвивалася дискусія, яка і досі триває, дозволяючи кожному поколінню відкривати нові аспекти правової реальності.

Зважаючи на багатий науковий доробок, численні спроби систематизувати поняття права, а також постійну еволюцію суспільних відносин, тема праворозуміння залишається недостатньо розкритою. Не зважаючи на значний обсяг теоретичних і практичних досліджень, проблема не отримала завершеного вирішення і продовжує бути актуальною у сучасній науці. На сьогоднішній день концепція права часто залишається предметом фрагментарних підходів, відображених у тезах, статтях, підручниках, монографіях та дисертаційних дослідженнях, що дає підстави для глибшого наукового аналізу. Тому дослідження праворозуміння у комплексному, системному і міждисциплінарному аспекті є необхідним для теоретичного осмислення правових явищ та їх соціальних функцій.

Пропоноване дослідження покликане не лише доповнити існуючі наукові погляди, а й розширити межі розуміння права як соці-

ального феномену. Вивчення взаємозв'язку права з цінностями, свободою та обмеженнями має вирішальне значення для глибокого аналізу правової реальності, оскільки ці аспекти відображають основні принципи правової теорії та практики. Відомий представник української юридичної науки Л. Петражицький, зокрема, зазначав, що «перше завдання теорії права полягає в утворенні відповідного поняття – поняття «права». Це розуміння, що залежить від належності до тієї чи іншої правової школи, визначатиме підходи до розуміння права та його реалізації». Таким чином, беручи до уваги вищевказане, можна констатувати, що глибоке і всебічне вивчення праворозуміння є невід'ємною частиною розвитку правової науки та її здатності формувати правову реальність, що відповідає вимогам часу.

Стан дослідження. Проблематики праворозуміння стосувалися праці багатьох відомих національних і зарубіжних вчених, серед яких першочергово потрібно відмітити наступних: С. І. Алаїс, В. Д. Бабкін, В. А. Бачинін, С. В. Бобровник, О. Б. Венгеров, С. Д. Гусарев, О. В. Зайчук, А. П. Заєць, А. А. Козловський, М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, О. М. Костенко, С. І. Максимов, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, С. І. Петровіч, П. М. Рабінович, С. П. Рабінович, В. М. Селіванов, В. М. Сирих, О. Ф. Скакун, Т. І. Тарахонич, О. Д. Тихомиров, М. В. Цвік, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко та ін. Не применшуючи значення наукового внеску в розробку понятійного апарату праворозуміння, зробленого попередніми вченими, слід наголосити на нагальній необхідності проведення окремого всебічного дослідження різноманітних підходів до праворозуміння. Такий аналіз має на меті формулювання концептуального визначення права, яке б найбільш точно і вичерпно відображало всю складність і багатогранність досліджуваного феномену, враховуючи його соціальну природу, ціннісні аспекти, а також взаємозв'язок з поняттями свободи

і обмеження. Тільки через комплексний підхід можна досягти розуміння права як багатовимірного явища, що охоплює не лише юридичні, а й соціальні, культурні та етичні аспекти, актуальні для сучасної правової теорії та практики.

Метою статті є комплексний аналіз праворозуміння як соціального феномену, зокрема його взаємозв'язку з основними цінностями, свободою та обмеженнями, що визначають правову реальність сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Метою існування та розвитку будь-якого суспільства на різних етапах його історії завжди виступає задоволення основоположних інтересів, таких як добробут, мир, справедливість та інші фундаментальні цінності. Забезпечення цих суспільних інтересів передбачає досягнення балансу між індивідуальними (суб'єктивними) інтересами окремих осіб та їх узгодження з колективними цінностями, які визначають соціальну структуру. Ідеалізоване суспільство, де інтереси всіх індивідів задоволені у повному обсязі, є, без сумніву, найвищою метою людської цивілізації, хоча і є недосяжним у своєму абсолютному вигляді. Однак досягнення цієї мети стає можливим через формування правових інститутів, здатних регулювати суспільні відносини, що виникають в результаті взаємодії індивідів, створюючи певну впорядкованість і визначеність у соціальних зв'язках. Право, як найефективніший інструмент регулювання суспільних відносин, виступає основою для досягнення цього балансу, оскільки саме правові норми визначають межі, в яких інтереси окремих осіб можуть бути задоволені без порушення прав інших. У цьому контексті право виступає як соціальний регулятор, що дозволяє індивідуумам діяти в рамках чітко встановлених правил. Таким чином, право виконує подвійне завдання: з одного боку, воно забезпечує стабільність соціальних відносин і включення індивідуума в соціальну структуру, з іншого – гарантує, що особисті інтереси не порушують загальне благо та права інших членів суспільства. Внаслідок цього правова система стає важливим стабілізуючим чинником, що забезпечує підтримку соціальної гармонії, узгоджуючи інтереси окремих індивідів із колективними цінностями та нормами. При цьому право займає нейтральну позицію, не

підтримуючи домінування жодної зі сторін, а саме через своє існування забезпечує рівність усіх перед законом і гарантує, що жоден індивідуум не зможе реалізувати свої інтереси за рахунок порушення прав інших. Таким чином, право є не тільки регулятором поведінки, але й гарантом соціальної справедливості, забезпечуючи стабільність та розвиток соціальних відносин [1, с. 15]. У цьому контексті право, як соціальний феномен, виступає не лише інструментом регулювання, але й визначає основні принципи, на яких будується суспільна організація, зокрема цінності свободи, рівності та справедливості. Порушення цих принципів веде до дезорганізації суспільства та конфліктів, тому важливість підтримки правопорядку та законності стає надзвичайно важливою для забезпечення добробуту й стабільності як окремих індивідів, так і суспільства в цілому.

Розуміння сутності права, або праворозуміння, є не лише початковою категорією юриспруденції, але й основою для побудови всієї правової теорії. У межах цієї категорії зосереджено безліч проблем, що визначають напрямок розвитку юридичної науки, її проблемну напруженість і динамічний характер. Проблема праворозуміння займає ключову позицію в юридичній науці, адже саме через призму цього поняття відображається сприйняття права суспільством, його функції, цінності та обмеження, які воно накладає на індивідуальну свободу та колективне благо. Образ права, сформований в рамках певного типу праворозуміння, не лише закріплює існуючі правові норми та правила, а й впливає на саму природу правової системи. Від того, яким чином право розуміється в конкретному суспільстві, залежить спосіб функціонування всієї правової структури, а також ефективність правового регулювання соціальних відносин. Право, таким чином, стає основоположним принципом, на якому ґрунтується взаємодія різних соціальних інститутів і процесів [2]. У цьому контексті праворозуміння виступає не лише як абстрактне поняття, але й як активний інструмент, який визначає, яким чином має реалізовуватися правова влада, як повинні бути влаштовані соціальні відносини, а також яке місце в цих відносинах займають індивідуальні свободи і цінності. Розуміння того, що є право, зазвичай концентрується в його визначенні, яке

має на меті не лише формування правових норм, а й розкриття суті правових феноменів, що регулюють соціальні взаємодії. Це визначення формує основну концепцію права, яке, в свою чергу, впливає на побудову соціальних зв'язків і сприяє їх стабільності та розвитку. З такої перспективи право є не тільки засобом регулювання відносин між індивідами, але й базовою цінністю, яка дає можливість збалансувати інтереси особистості і суспільства, забезпечуючи свободу, рівність і справедливість у межах певної соціальної спільноти.

Право є надзвичайно складним соціальним явищем, оскільки воно є не лише юридичним інструментом, але й відображає складні, взаємопов'язані економічні, політичні та соціальні відносини. Протягом всієї історії розвитку юридичної науки різні мислителі намагались визначити, що таке право, яка його природа, що складає його сутність. Поняття права, без сумніву, є основним компонентом правознавства, і саме від вірного розкриття його сутності залежить не лише правильне формування наукових досліджень, але й загальна орієнтація юридичної практики в межах конкретної соціальної реальності. Сутність права – це динамічна категорія, що не є застиглим, незмінним визначенням, а, навпаки, відображає змінювану суспільну ситуацію та історичні традиції певної епохи [3]. Тому праворозуміння, що є ключовим елементом усієї правової теорії, не лише служить основою для пізнання природи і сутності права, а й впливає на формування соціальних цінностей, визначаючи, як право інтегрується в різні аспекти суспільного життя – від економіки до культури. Право як соціальний феномен, обумовлюючи і регулюючи суспільні відносини, в той самий час є результатом змін у соціальних умовах, зокрема через концепції свободи, справедливості та обмежень. Від того, яку концепцію права приймає дослідник, залежить не тільки його подальше теоретичне осмислення природи правової системи, джерел права чи прав людини, але й формування практичних підходів до інтерпретації і реалізації правових норм. Зокрема, це стосується питання того, як правова система відповідає на потреби соціальної справедливості, як розуміються і застосовуються права індивідів у контексті державного суверенітету та соці-

альної стабільності [4, с. 312]. Таким чином, праворозуміння є тим фундаментом, на якому будується не лише теоретична база правознавства, але й практика правового регулювання суспільних відносин. Розуміння сутності права прямо впливає на розвиток правової науки і практики, а також на всі суспільні процеси, пов'язані з цими явищами. Водночас право виступає рушійною силою розвитку людини і громадянина, а саме громадянин через свою участь у правових процесах визначає природу і ефективність цього правового регулювання, встановлюючи баланс між індивідуальною свободою і суспільною відповідальністю.

Тим не менш, важливо підкреслити, що право не є самоціллю, а є лише засобом, інструментом, який дозволяє людям вирішувати низку соціокультурних проблем, зокрема, пов'язаних з досягненням основних життєвих цілей та сенсу існування. Однак ця мета лежить за межами самого права. Заслуга природного права, з огляду на попередньо викладене, полягає в тому, що воно, тісно переплітаючись з релігійними та етичними сферами, завжди пам'ятає про піднесену мету людського існування, зберігаючи при цьому вірність високим моральним і культурним ідеалам. Позитивне право, у свою чергу, часто зводиться до інструменту, орієнтуючись на технічні й процедурні аспекти, що можуть призвести до забуття цієї мети. Більше того, йому властиво іноді перетворювати засоби в саму мету, забуваючи про своє первісне призначення і відриваючи себе від культурних та гуманістичних основ. Коли юристи стверджують: «Нехай загине світ, але тріумфує право», це свідчить про відрив права від його культурно-соціального контексту і повне ігнорування того, що є його вищою метою – служити суспільним цінностям і культурному розвитку людства [5, с. 138-139]. Основною ж функцією права є служіння цінностям, що утворюються в культурі людського життя, і без цієї культури сама потреба в праві не виникає. Таким чином, право повинно бути осмислене як активний елемент, що сприяє соціальному прогресу, гарантує загальну свободу та рівність, хоча й ці поняття не є абсолютними і змінюються в залежності від конкретного історичного та соціального контексту. О. Дашковська справедливо зазначає, що цінність права полягає саме

в його здатності бути знаряддям соціального прогресу, а також у його здатності підтримувати свободу та рівність, які, в свою чергу, не мають абсолютного характеру [6, с. 18]. Соціальний прогрес та право тісно взаємопов'язані, і кожен з цих елементів виражає один одного. Не можна правильно трактувати їх окремо, оскільки право не лише відображає соціальні зміни, але й стимулює їх, визначаючи напрям розвитку суспільства, його цінності і основні принципи функціонування. Тому аналіз права як соціального феномена не може бути повним без урахування його органічної взаємодії з культурними, економічними та політичними процесами, що відбуваються в суспільстві.

Існує точка зору, згідно з якою право необхідно розуміти як систему, що ґрунтується на уявленні про справедливість і визначає міру свободи та рівності, які відповідають потребам соціального розвитку. Це уявлення виникає у процесі повторюваних суспільних відносин, де право виступає як відображення загальних інтересів суспільства і визнається та охороняється державою [7, с. 139]. Відповідно, право в своєму найпрямішому значенні означає свободу поведінки учасників суспільних відносин, але лише в межах, встановлених відповідними соціальними нормами, що узгоджуються з принципами справедливості та рівності. Тому право, в першу чергу, визначає не лише межі цієї свободи, а й саму структуру свободи, виокремлюючи її від свавілля. Воно постає як інструмент, що дає змогу реалізувати свободу в рамках загальних норм, визнаних і легітимованих державою через законодавчі акти та інші офіційні механізми [8, с. 134-135].

Таким чином, право виступає як міра свободи, що не лише обмежує свавілля, але й забезпечує баланс інтересів окремих індивідуумів і суспільства в цілому. Окрім того, право визначається як система офіційно встановлених та охоронюваних норм, які виступають регуляторами поведінки людей, встановлюючи чіткі критерії для оцінки соціальної поведінки та її відповідності об'єктивним закономірностям розвитку суспільства. Це дозволяє оцінювати не тільки відповідність дій індивідуумів до існуючих норм, але й забезпечувати їх виконання через механізми державного примусу, що гарантують стабільність і розвиток суспіль-

ства на всіх рівнях – економічному, соціальному, культурному тощо [9, с. 61].

Право, таким чином, не є чимось абстрактним чи загальним, воно є конкретним і ефективним механізмом, через який відбувається формування меж свободи та її взаємодія з іншими соціальними цінностями. Водночас право виступає як динамічна категорія, що розвивається відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві, підтримуючи відповідність між індивідуальними інтересами та колективними потребами, між свободою і відповідальністю, між правами людини та вимогами соціального порядку.

На думку Н. Крестовської та Л. Матвєєвої, право є складною категорією, яка включає як юридичний, так і соціальний аспекти. У суто юридичному сенсі право постає як система загальнообов'язкових, формально визначених, встановлених і забезпечуваних державою правил поведінки, що регулюють відносини між індивідуумами і державою, а також між самими індивідуумами в межах певних соціальних груп. Це визначення зосереджується на формальній структурі і механізмах, які забезпечують дію права та його виконання через інститут держави [10, с. 167]. Проте, право також має важливий соціальний вимір, оскільки є регулятором суспільних відносин і відображає соціальні потреби та цінності певної епохи. Як соціальне явище, право виражає міру свободи, рівності та справедливості, досягнуту суспільством у процесі його розвитку. Через правові норми суспільство регулює свої внутрішні відносини, узгоджує інтереси різних соціальних груп і забезпечує баланс між індивідуальними правами та колективними інтересами. Таким чином, право стає інструментом реалізації соціальної справедливості, обмежуючи свавілля та надмірну концентрацію влади в руках окремих осіб чи груп.

Право в такому контексті є не лише сукупністю формальних норм, але й втіленням соціальних прагнень, забезпеченням певних моральних і етичних цінностей у суспільстві. Його функція полягає не тільки в підтриманні стабільності та порядку, а й у сприянні розвитку справедливих і рівних відносин між людьми. Заслужує на увагу підхід Н.М. Оніщенко, яка трактує право як складну систему норм, що є офіційно визначеними, охоронюваними і виступають регуляторами поведінки людей.

Вона наголошує на важливості ролі держави в реалізації правових норм, при цьому вважаючи, що держава не тільки охороняє ці норми, але й визначає їх зміст і межі. Імперативний характер держави виявляється у її здатності встановлювати правові норми, що забезпечують регулювання відносин між людьми, а також охорону інституту права в цілому. Держава, таким чином, стає гарантом не лише виконання, а й самих принципів, на яких ґрунтується правова система, що сприяє розвитку соціальної справедливості [9, с. 61]. Така концепція права підкреслює його двоїсту природу: право, як інструмент для досягнення справедливості, одночасно виступає і як організатор і охоронець соціального порядку, сприяючи балансуванню інтересів особистості та суспільства. Тому потенціал права не можна зводити лише до утилітарних запитів або міркувань доцільності; воно має моральну та соціальну складову, що визначає межі прав і свобод, але й несе відповідальність за їх реалізацію та захист.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо резюмувати, що цінності права як соціального феномену наділені такими особливостями:

1) динамізм цінностей – цінності права змінюються залежно від соціальних трансформацій і культурних змін у суспільстві;

2) взаємодія з іншими соціальними інститутами – право взаємодіє з моральними, релігійними та культурними принципами, формуючи цінності, які виходять за межі чисто нормативних стандартів;

3) соціальний прогрес – право формує соціальні ідеали, такі як справедливість, рівність і свобода, які мають вирішальне значення для розвитку суспільства;

4) адаптивність до змін – цінність права полягає в його здатності адаптуватися до змін у соціальних, політичних та технологічних умовах.

Таким чином, цінність права як соціального феномену є багатовимірним та динамічним явищем, що включає не лише нормативні приписи, а й етичні, моральні та культурні вимірювання, які взаємодіють у процесі розвитку правової системи. Право не лише відповідає на соціальні потреби, але й формує основи для побудови правової культури. Новизна полягає в розширеному розумінні цінностей права як

соціального феномену: цінності права не є сталими або об'єктивно визначеними, вони змінюються відповідно до трансформацій у суспільстві, технологіях, політиці та етиці.

Цінність права формується на основі глибокої взаємодії з іншими соціальними інститутами, такими як мораль, релігія, культура та традиція. Інтеграція цих складових у правовий порядок дозволяє праву не лише бути інструментом регулювання поведінки, але й бути чинником, що активізує соціальний прогрес через формування соціальних ідеалів. Зокрема, право відображає в собі прагнення до справедливості, рівності та свободи, які є основою правових норм і соціальних практик.

Особливостями свободи права як соціального феномену є такі: 1) регулятивність – свобода в праві визначається через норми, які не лише дозволяють діяти, але й обмежують ці дії в межах суспільної користі; 2) баланс індивідуальних та колективних інтересів – право забезпечує баланс між свободою особистості та потребами соціального добробуту, гарантуючи права, але також їх обмежуючи; 3) конструкція свободи – свобода в праві є результатом соціального узгодження і не є абсолютною, а залежить від контексту соціальних відносин; 4) взаємодія з соціальними інститутами – свобода особистості в праві визначається через взаємодію з іншими соціальними інститутами, що забезпечують захист і баланс між правами індивідів і соціальними вимогами.

Свобода права як соціального феномену не є лише можливістю індивіда діяти за власним бажанням. Вона виступає як гарантія прав і свобод особистості, забезпечена правовими нормами, що сприяють її захисту в межах соціальних відносин. Проблема свободи в праві є складною, оскільки вона знаходиться в контексті соціальних обмежень та інституційних норм, що визначають межі цієї свободи.

Щодо обмеження права як соціального феномену, то його особливостями є такі: 1) соціальна конструктивність – обмеження прав є не лише юридичними заборонами, а й соціальними угодами, що визначають межі свободи в контексті колективних інтересів; 2) пропорційність – обмеження прав повинні відповідати принципу пропорційності, тобто бути мінімальними і необхідними для забез-

печення соціальних потреб; 3) захист соціальних інтересів – обмеження прав служать для захисту соціальних інтересів, збереження правопорядку та безпеки; 4) гнучкість обмежень – обмеження повинні відповідати соціально-економічним потребам.

Обмеження права є однією з основних характеристик правового феномену, що стає об'єктом складних юридичних, етичних і соціальних дискусій. Обмеження права як соціального феномену не є лише заборонаю або санкцією, а виступає як інструмент забезпечення загального блага в межах правової системи. Обмеження є важливим елементом балансу між правами індивідів і соціальними потребами, що дозволяє уникнути свавілля і зловживань у правовій сфері.

Висновки. Отже, підсумовуючи, можна резюмувати, що розуміння права як соціального феномену є основною передумовою для організації суспільних процесів, як на рівні окремих громадян, так і на рівні держави в цілому. Право є не лише регулятором відносин, але й відображенням цінностей та принципів, що визначають соціальну реальність на різних етапах розвитку. Враховуючи його соціальну природу, право виступає як механізм, який не лише забезпечує порядок, а й формує межі свободи, встановлює обмеження, що повинні бути прийнятними для різних груп і індивідів у суспільстві. Таким

чином, право виступає не тільки як інструмент контролю, а й як важливий фактор соціальної інтеграції та підтримки соціальної гармонії.

Роль права у суспільстві, його зміст і функції мають бути чітко визначені через призму цінностей, які воно захищає та розвиває. Саме через ці цінності право здатне визначати межі свободи особи, забезпечувати баланс між індивідуальними правами та соціальними обов'язками, а також усвідомлювати важливість обмежень як необхідних елементів правового порядку. Теоретичні розробки та практичні підходи до праворозуміння формують підґрунтя для вироблення ефективних правових норм, що відповідають потребам суспільства та його динаміці.

Праворозуміння є надзвичайно складним явищем, яке безперервно взаємодіє з усіма елементами правової системи, впливаючи на її структуру, функціонування та розвиток. Оскільки право має не тільки регулюючу, а й виховну функцію, воно впливає на соціальні цінності, визначає культурні та моральні орієнтири суспільства. Праворозуміння, в свою чергу, відображає ці соціальні процеси і є інструментом адаптації правових норм до змін у суспільстві. Від того, як право буде розумітися і реалізовуватися, залежить не тільки ефективність правових інститутів, а й загальний рівень соціальної стабільності та розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук О.М. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння. *Часопис Київського університету права : український науково-теоретичний часопис*. 2012. № 2. С. 15-18.
2. Цвік М. В. Фундаментальні проблеми теорії права. Антологія української юридичної думки. К., 2005. Т. 10: Юридична думка незалежної України. С. 49-52.
3. Луцький Р. П. Співвідношення категорій «право» та «праворозуміння». URL: iful.at.ua/Konferencija/i_Lutskii_R_P_stattja.pdf
4. Рогач О.Я. Застосування сучасного нормативного підходу праворозуміння в дослідженні категорії «зловживання правом». *Форум права*. 2010. No 1. С. 312–317. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10rojzpz.pdf>
5. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: підручник для юрид. спеціальностей вищих навч. закладів. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 472 с.
6. Дашковська, О. Гендер і право: логіко-порівняльний аналіз. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3(30). С. 16-21.
7. Загальна теорія держави і права [Текст] : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів. М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачева та ін. Х. : Право, 2002. 432 с.
8. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, Є. Л. Лисенков та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.
9. Оніщенко Н. М. Деякі аспекти співвідношення держави та права. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 61-63.
10. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.